

והרז"ה מפרש בפת שנחלטה כל צרכה ברותחים, ואכן המיעוט שמיעטו את החלוט אינו מעני אלא מלחם.

ויש דעה הפכית מזו; שאם חלט ואחר כך אפה בתנור או באילפס, הרי זה 'לחם עוני'. לא נתמעט כאן אלא חליטה ללא אפייה שאם היא עשויה בליילה עבה הרי זו 'לחם' אך אינה 'לחם עוני' (כן מובא בתוס' רשב"א בשם רבנו תם, והקשה על כך).

ויש מפרשים שהחלוט שמיעטו כאן היינו חלוט בדבש או בשמן. ולפי דעה זו החלוט במים כשר למצה [ובלבד שנחשב 'לחם', דהיינו שבליילתו עבה או שחזור ואפאו בתנור] (עפ"י רב האי גאון ורבנו אפרים – כהסבר הרא"ש ועוד).

האשישה, מאחר שהיא פת גדולה וחשובה, אינה לחם עני. ואף על פי שבשעת אכילה פורסה לפרוסה קטנה [ואפשר אף ששאר הפת אינה קיימת בעולם באותה שעה], אעפ"כ הגדרת 'לחם עוני' תלויה ומותנית בצורת האפייה, ולא דוקא במצב הפת בשעת האכילה.

[דוגמא נוספת לכך, ממה שדרשו (להלן קטז, א והביא זאת הטור (טס) להלכה בשם הגאונים), 'לחם עני' – מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה' – הרי ששם 'לחם עוני' נקבע בצורת האפייה] (עפ"י בית ישי סוסי" כו. וע' דבר שמואל).

דף לז

'יוצאין... ובסריקין המצויירין בפסת, אף על פי שאמרו אין עושין סריקין המצויירין בפסת. משמע שאין איסור לאכול ביום טוב סריקים המצויירים, הגם שהצורות נמחקות באכילה – ומכאן יש ללמוד הטר באכילת עוגה שיש עליה כמין אותיות, שהרי במלאכת כותב ומוחק אין חילוק בין אותיות לשאר צורות, והצר צורה בשבת חייב, וכמו כן המוחקה.

וטעם ההטר – אם משום שאין נחשב כמוחק כאשר הצורות עשויות מהעוגה עצמה ואינן דבר נפרד [כפי חילוקו של הר"ש הלוי], או אפשר שבכל אופן מותר מאחר והוא דבר שאינו מתכוין [הגם שזהו 'פסיק רישיה'], ומקלקל, ו'כלאחר יד' – שהרי אין דרך מחיקה בכך, ומכל שכן כאשר שובר בפיו דרך אכילתו (עפ"י דגול מרבבה או"ח שמ"ג. ונקט לעיקר להתייר, ע"ש. וכן הכריע המשנה-ברורה להקל בדרך אכילה – ודלא כמגן אברהם).

ויש סוברים שצורה שעל הלחם, אין עליה שם 'צורה' אלא תמונת הפת היא ולכך סריקים המצויירים מותרים (עפ"י חזון איש סא, א, ע"ש).

בשורת שבט הלוי (ח"ט עז) הבין מדברי החזו"א שנוטה להקל לגמרי, בין בכתב ובין בצורה. ולענ"ד נראה שכוונת החזו"א לאסור בכתב כדברי הרמ"א והמגן-אברהם, וכוונתו לומר שאף כי עשיית צורה שזה לכתובה בכל מקום, צורה שעל הפת אין עליה שם צורה אלא תמונת הפת היא ואין להשוותה לכתב שעל גבי הפת, שבוה יש להחמיר בין אם הוא דבר נפרד בין אם הוא חלק מהפת עצמה, וגם בדרך אכילה. כן משמע ממהלך דבריו שם, שלא בא לחלוק על הרמ"א והמג"א אלא לצדק דבריהם. וכן מובא בשמו (מהגר"ח"ק שליט"א) בספר 'דעת החזו"א' ח, יד, ע"ש. [ומ"מ אין בכלל האיסור בליעת תרופות שיש עליהן אותיות. חדושים ובאורים שבת קן].

ובשבט הלוי שם מסקנתו לדינא להחמיר. ובשמירת שבת כהלכתה (יא, ז"ח) פסק להקל בדרך אכילה, בין באותיות שמהעוגה עצמה בין באותיות נפרדות, אבל לחתוך את העוגה לפני האכילה אין להתייר אלא כשהאותיות הם חלק מהמוצר עצמו. וע"ע בשו"ת אור לציון ח"א כה, וביוסף דעת שבת קו.

ויש שדוחים הראיה מכאן, שלא אמרו אלא שאם אכל יצא ידי מצות מצה, או באופן שאינו מוחק כלל דרך אכילתו. אך לא התירו לכתחילה לשבר הצורה (עפ"י שו"ת שבט הלוי ח"ט עז).

דבר זה שאל בייתוס בן זונין לחכמים... אמרו לו: יאמרו כל הסריקין אסורין וסריקי בייתוס מותרין... לא של נחתומין אמרו אלא של כל אדם' – וחכמים שאסרו לבייתוס לקבוע בדפוס, לא אסרו אלא בשאר אדם, לא בנחתומים. ואין כאן מחלוקת (עפ"י שפת אמת, ויישב בזה קושית הרא"ש על הר"ף שפסק שבנחתומין מותר).

ואעפ"י שלא רצו חכמים לחלק בין אדם שמשמש בדפוס לאדם אחר שמצייר ביד, לא נמנעו מלחלק בין נחתומין לשאר כל אדם – לפי שהחילוק ניכר לכל (ע' קובץ ענינים; אורח משפט קיב).

'תנו רבנן, הסופגנין... והמדומע פטורים מן החלה' – כדעת רבי יוסי ורבי שמעון הסוברים חלה בזמן הזה דרבנן, אבל אם חלה דאורייתא [כדעת רבי מאיר ורבי יהודה], אין דימוע דרבנן [שמדאורייתא התרומה בטלה ברוב והרי הכל חולין, וודאי שאין הכל תרומה מהתורה] מוציא מידי חיוב חלה דאורייתא (עפ"י נדה מז ותוס'; ראשונים כאן).

זרבי יוחנן אמר: מעשה אילפס חייבין, והללו שעשאן בחמה'. בשו"ת שבט הלוי (ח"ט רל) העתיק: 'שעשאן בחמין'.

סיכום שיטות הראשונים והפוסקים – ראה בשאלות ותשובות לסיכום.

(ע"ב) 'מאי טעמא דרבי יהודה דכתיב ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד – לחם האפוי בתנור אחד קרוי לחם...'. הגם שתנור אחד נצרך לגופו, שהרי עיקר הקללה היא שלא יהיה להם די עצים לחם מספר תנורים, או שאשה אחת לא תוכל למלא התנור בפת – צריך לומר שדרש מיתור המלה לחמכם לומר שרק זה קרוי 'לחם'. ואפשר שמפרש שלא יהיו בריוח כזה שיוכלו לבשל הלחם מקודם או לטגנו ואחר כך לאפותו אלא יאפוהו בתנור אחד (עפ"י שפת אמת).

*

'... כי נודע מזה שאומרים בשם הבעש"ט וצ"ל ה' צלך – כמו שהצל עושה כפי פעולת האדם, כן השם יתברך מתלבש כפי פעולתו. וזה שאמרו (תענית ט). עשר בשביל שתתעשר – כי על ידי זה השי"ת נתלבש בלבוש של עשירות ומשפיע עשירות. והנה הטעם של הציווי שבעת ימים תאכל מצות לחם עני כידוע כי בליל א' דפסח באה ההארה בתוך לבות בני ישראל בלי שום אתערותא דלתתא, כמו שנאמר ואת ערום ועריה, כי לא יכלו להתמהמה כי ח"ו נשקעו בחמשים שערי טומאה, רק בחמלת ה' עליהם הופיעה הארה לתוך לבם והוציאם משם, ולזה נצטוונו לאכול מצות לחם עני – על ידי שהיו עניים מהאור מצדם. ולכן קיימא לן דחמץ בפסח במשהו – משום דלעומת זה כביכול נתלבש בלבוש של עניות ועני מקפיד אפילו על כל שהו. ובמעשרות השי"ת כביכול נתלבש בלבוש של עשירות ועשיר אין מקפיד, ולכן קיימא לן (לעיל ט). מערים אדם על תבואתו, ומערימין על המעשות, דא השי"ת בלבוש עשירות ואין דרך עשיר להקפיד בזה...'. (מתוך פרי צדיק לחג הפסח מז)

לומר שאף מדאורייתא לא יצא (עפ"י תוס' לח. ומהרש"א. וערש"י כאן ד"ה אף; שער המלך לולב ה, א ד"ה תו; שבת הלוי ח"ו גז-נה; משאת המלך).

ב. לחם עני. רבי יוסי הגלילי דרש המקרא 'עוני' – אוני, למעט מצת מעשר שני שאינה נאכלת באנינות. ורבי עקיבא [שסובר יוצאים ידי חובה במעשר שני] דורש המסורת (= הכתיב, עני) למעט עיסה שנילושה ביין שמן ודבש שאינה לחם עני. בדומה לכך דרשו בברייתא למעט חלוט (= עיסה שנתנוה ברותחים) ואשישה (= גלוסקה גדולה). [ומכל מקום יוצאים בפת העשויה מסולת נקיה, כמצות של שלמה (מצות מצות – ריבה. וע"ע בסמוך בפרטי הדינים)]. ומקריאת 'עוני' ידרוש רבי עקיבא כדברי שמואל, לחם שעונים עליו דברים הרבה (הלל והגדה. רש"י [וער"ח קטו:]). וע' במאירי במשנה להלן זה. שמכאן מקור לאמירת הלל באכילת הפסח. 'ובעלי מעשה וחסידים והתמימים מחמירין על עצמן כגאונים המחמירין ולשין ואופין בעצמן, כההיא דאמרינן (להלן קטו) מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה' (רא"ש אות כו).

ג. אין לשים העיסה בפושרים (כחמימות הרוק, או כמים ששואבים בקיץ מן הנהר. עפ"י פוסקים) בפסח, שהם ממחרים להחמיץ.

עבר ולש פושרים – אסור באכילה, אבל בהנאה מותר. ויש אומרים שבשוגג מותר. ובשעת הדחק יש לסמוך עליהם (עפ"י או"ח תנה, ג). ואם שהה בלא עסק פחות משיעור מיל, נחלקו האחרונים אם מותר אם לאו. ונראה שאם לא הכסיפו פניה יש לתלות שלא עבר שיעור שהייה, ותלוי לפי ראות עיני המורה (עפ"י חו"א קכא, יב קכב, ט).

ד. כל המנחות נילושות פושרים (שהפת משובחת יותר כשנילושה פושרים, והידור מצוה הוא. מפרשים), ומשמרם שלא יחמיצו – מפני שלישתם נעשית בעזרה – מקום זריזים, והכהנים מפקחים ומלמדים אותו להיוהר בה (רש"י). אבל אמר שמואל שאין לותתים את המנחות, מפני שהליתיה אינה נעשית במקום זריזים. ואולם מנחת העומר (וכן לחם הפנים. עתוס' מנחות נה.) הואיל והיא מנחת ציבור – לותתים אותה (כי כל עסקיה נעשים על פי בית דין, ובזריזים. ולכך לותתים אותה, כדי לעשותה סולת נקיה והידור מצוה הוא, ואולם אין הליתיה חובה מן הדין. מנחת חינוך שב, יא).

א. אפשר שלדעת הסובר מדת יבש לא נתקדשה, לישת מנחת מאפה תנור נעשית בחוץ ולא פושרים (עפ"י תוס' מנחות נה. ד"ה כל). וי"א אף לחם הפנים (כן צדד בזבח תודה בדעת הרמב"ם).
ב. לדעת המהרש"א (להלן מ.) נראה שרבא (שם) חולק על שמואל וסובר שמותר ללות את המנחות. ואולם רבנו פרץ הסביר שם שרבא אינו חולק. (ואף למהרש"א דוקא חטים, אבל שעורים אסור ללותן בפסח אף לדעת רבא, וא"כ הוא הדין למנחות שעורים).

דיני בלילת המנחה בכהן ובור, ומקום הבלילה – במנחות ט.

דפים לו – לז

סח. האם יוצאים ידי חובת מצה במיני פת דלהלן? ומה דינם לענין חיוב חלה?

א. חלוט.

ב. אשישה.

- ג. סולת נקיה.
- ד. 'פת הדראה'.
- ה. סופגנים, דובשנים, איסקריטין.
- ו. 'מצה הינא'.
- ז. מעשה אילפס.
- ח. מעשה אילפס [או חלוט] שחזר ואפאו בתנור.
- ט. פת מודבקת בפנים והאש מבחוץ, או כנגדו מלמעלה.
- י. סריקים המצוירים.

א. בצק החלוט ברותחים [והתבשל בהם כל צרכו. רמב"ן] – אינו 'לחם'; אין יוצאים בו ידי חובת מצה ופטור מן החלה. וזוהי 'חלת המסרת' (= מחבת. ע' שמואל-ב יג, ט) ששנו חכמים.

בברייתא אחרת מיעטו מלחם עני – פרט לחלוט, שאין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח.

יש מחלקים בין חלוט שלא בושל ברותחים כל צרכו, ואחר כך חוזרים ואופים אותו בתנור, שזוהו בכלל לחם אלא שאינו לחם עני משום חשיבותו, ובין אם בושל כל צרכו ברותחים אינו 'לחם' כלל (עפ"י רמב"ן ועוד. וכן מפרש הראב"ד אלא שלדעתו אם אפו את החלוט בתנור – כשר למצה, שאבדה חשיבותו בכך, ורק אם אפוהו באילפס אינו 'לחם עני').

והתוס' חילקו: מה שאמרו שהחלוט אינו 'לחם' – בבלייה רכה, אבל אם בלילתו עבה הרי זה 'לחם' וחייב בחלה [ומברכים עליו 'המוציא'. רבנו תם], אלא שלענין מצות מצה התמעט מלחם עני. וכן אם נחלט ברותחים ואחר כך נאפה בתנור – אין זה לחם עני. ודוקא כשמתחילה היתה בלילתו עבה, אבל היתה בלילתו רכה ואחר כך נאפה בתנור – יוצא בה ידי חובה. ויש אומרים שחלוט שמיעטו בברייתא למצה מלחם עני היינו חלוט בדבש או בשמן. ולדעה זו החלוט במים שבלילתו עבה – יוצאים בו (עפ"י הרא"ש בדעת רב האי, וערי"ף ורבנו אפרים).

בברייתא אחרת נחלקו תנאים כשנתן רותחים על גבי קמח או קמח על גבי רותחים, האם חייבת בחלה אם לאו. וחכמים מחייבים אם אחר כך אפאה בתנור ופוטרים אם אפאה באילפס. ויש דעות המחייבות אפילו באילפס, כדלהלן.

בירושלמי (חלה. מובא בראב"ד עדיות ה) נקטו שלדעת בית הלל קמח על גבי רותחים ('המעיסה') – פטור, שהרי זה כמבושל, דתתאה גבר, ואילו רותחים על גבי קמח ('החליטה') חייב בחלה. ואין כן דעת תלמוד שלנו.

מדין התלמוד החליטה מותרת בפסח, כאמור (וכן אמרו בתוספתא ב, יג) ממלא כרסו מהחלוט, אבל הגאונים אסרוהו עתה אין מי שיודע לחלוט, הלכך כל מין חליטה אסור בפסח (או"ח תנד, ג). ואף בהנאה ובהשהייה אסור, ואף חליטה לצורך טיפול בחולה שאין בו סכנה, אבל במי פירות מותר לחלוט בשבילו (ע' משנ"ב ובאה"ל שם).

ב. אישישה [= גלוסקא גדולה המכילה ששית האיפה]; אף על פי שהיא פת גמורה – אין יוצאים בה ידי חובת מצה מפני שאינה לחם עני.

יש אומרים שאשישה פסולה אף בדיעבד, עכ"פ כשמכילה ששית האיפה. ואולם אף בפחות מכן יש להמנע לכתחילה כל שהיא גדולה ורחבה (ע' שו"ע הגר"ז תנד ובאה"ל ד"ה וטוב). הרמב"ם ועוד פוסקים השמיטו דין אישישה. ויש מפרשים שהאשישה היא מין פת חלוטה, אבל גלוסקא גדולה כשרה (ע' באור הלכה תנד, א ד"ה וטוב).

ג. פת העשויה מסולת נקיה, יוצא בה אדם ידי חובתו בפסח (מצות מצות – ריבה).

ד. פת הדראה (= שניטל כל הדרה. רש"י) – יוצאים בה ידי חובה בפסח וחיבת בחלה.

הרי"ף מפרש 'פת הדראה' – פת סובין. יש סוברים שכוונתו לפת שאין בה אלא סובין (כן הבינו הרי"ף והמאירי בדעתו, וכ"כ הטור (תגד) בדעת רש"י), ועל כך חולק הרי"ף וסובר שאין זה 'לחם' החייב בחלה, ורק פת קיבר שהסובים והפסולת בתוכה כשרה. ויש שכתבו שזו גם כוונת הרי"ף (עפ"י רא"ש, מהר"ם חלאה, חדושי אנשי שם). וכן פסקו הרמב"ם והשלחן-ערוך (תגד, א), שאין יוצאים בפת סובין ולא בפת מורסן, אבל לש את העיסה בסובין ובמורסן שבה ויוצא בה. ונחלקו האחרונים כאשר הופרדו הסובין מהקמח ואחר כך הוחזרו אליו. (ע' מגן אברהם פרי חדש חקק יעקב תגד. וראה פרטים נוספים בשו"ת שבט הלוי ח"ד ג).

ה. הסופגנים (עשויים כספוג), הדובשנים (מטוגנים בדבש) והאיסקרייטין (עשויים כצפיהית, ועיסתם רכה מאד. רש"י) – פטורים מן החלה שכל אלו אינם 'לחם'. לדברי ריש לקיש, כשעשאן באילפס פטורים (אבל אפאן בתנור – חייבים. עתוס"ב"מ פט. ד"ה יצא). ולרבי יוחנן דוקא כשעשאן בחמה אבל באילפס חייבים. וראה להלן.

א. מיני מאפה אלו אינם מתחייבים בחלה עד לאחר אפייה, שלא כשאר עיסות שמתחייבות בגילגול (עפ"י תוס' בכורות כו. ב"מ פט. ב"ק צד).

ב. אם סוף עשייתם בתוך משקה, מים או שמן וכו' – גם לרבי יוחנן פטורים מחלה (ר"י ועוד עפ"י הירושלמי).

ג. לדעת רבנו תם, אם היתה בלילתם עבה, נתחייבו בחלה בשעת הגלגול, ואפילו היה בדעתו לעשותם סופגנים וגם לבסוף נעשו במשקה. והרמב"ן (בהלכות חלה) ועוד חולקים וסוברים שהואיל ומחשבתו היתה לסופגנים, לא נתחייב בחלה על אף שבילתם עבה.

לענין מצה, גם באופנים שנחשבים 'לחם' אינו יוצא בסופגנים דובשנים ואיסקרייטין מפני שהם 'מצה עשירה' (ראשונים).

ו. 'מצה הינא' (= 'נא') שאינה אפויה כל צרכה, כל שפורסה ואין חוטים נמשכים הימנה – יוצאים בה. כתבו פוסקים שאם ראינו שנקרמו פני המצה, ברור שגם הצד השני של המצה הגיע לאפייה כזו שאין חוטים נמשכים – במצות שלנו שהן דקות. ולכן מצות שהוצאו מהתנור ומצדן האחד נאפו היטב בכל שטח המצה, ומצד האחר נראה כמראה הבצק – כשרות (עפ"י שו"ת שבט הלוי ח"ו נה, א. וכבר כתב הנובי" (תנינא או"ח פ) שאם קרמו פניה אין צריך לבדוק אם חוטים נמשכים. וכן כתב החוון-איש (קכ, יז). ועוד כתב שם שאם אין המצה נכפלת בטלטולה או באחיותה במרדה, וכגון המצות הדקות שלנו שמשליכים אותן מן המרדה – הרי כבר נבחנה המצה שאין חוטים נמשכים בה). שיבר המצה בעודה חמה וראה שאין חוטים נמשכים – אין צריך לעיין אם קרמו פניה אם לאו (עפ"י נובי"ת או"ח פ).

ז. מעשה אילפס; לדברי ריש לקיש פטור מחלה ואין יוצאים בו ידי חובת מצה. ודוקא הדביק את הפת ואחר כך הרתיח את האילפס, אבל הרתיח ולבסוף הדביק, בדומה למעשה תנור – חייב. ורבי יוחנן מחייב בכל מעשה אילפס [ובארו בגמרא שגם לרבי יוחנן מחלוקת תנאים יש בדבר, שרבי יהודה פוטר]. בירושלמי (חלה א, ג) מבואר שמחלוקתם אמורה גם לענין ברכת 'המוציא' במעשה אילפס.

א. רבנו חננאל ובה"ג בשם כהן צדק ור"צ גיאיות פסקו על פי משמעות הסוגיא כריש לקיש. ואילו רב אחא משבחה (שאלות פרשת צו, עז), הר"ף הרמב"ם הרז"ה הרמב"ן הרשב"א (פסקי חלה א,א), הר"ן הרא"ש הר"י הריב"ש (כח) והתשב"ץ (פסקי חלה ב) פסקו כרבי יוחנן. וכן הסכמת שאר הפוסקים. ורבנו אפרים פסק לחומרא מפני הספק; בחלה כרבי יוחנן ובמצה כריש לקיש. וכן הכריע הריטב"א.

אומר ר"י (עפ"י הירושלמי): על ידי משקה מודה רבי יוחנן שמעשה אילפס פטור מחלה ואין מברכים עליו 'המוציא' (וכן כתב הריטב"א ועוד, וכן פסק הריב"ש בתשובה כח). ואולם משקה מועט שמושחים בו האלפס כדי שלא תישרף העיסה – אינו נקרא משקה (עפ"י הגהות מיימוניות; רמ"א קסח, יד).

ולשיטת רבנו תם, הכל מודים בבליה עבה (= מוצקה, לא נוזלית) שנחשב 'לחם' וחייב בחלה, אפילו נעשה על ידי משקה, בבישול במים או בטיגון בשמן. וכן הדין לענין ברכת 'המוציא' [וכן לענין חובת מצה. מהר"ם חלאה] – ובלבד שיהא לו תואר לחם. [בפפשות נראה שלשיטת ר"ת המבשל מצה עבה יוצא בה ידי חובתו בפסח. וק"ק מדוע לא נזכר זאת בדבריו. ושמו משום שנאמר 'ויאפו את המצות'. עפ"י שיעורי הגרשו"א. ואולם בתוס' להלן מא. (ד"ה אבל) מבואר שיוצאים בזה ידי חובת מצה.] ואילו הר"ש (חלה א,ה, ומובא ברא"ש כאן) ושאר פוסקים חולקים וסוברים שהלש עיסה כדי לבשלה במים או בשמן מרובה, אפילו בלייתה עבה – פטור מן החלה. אבל אם היה בדעתו לעשותה כלחם ואחר כך נמלך לבשלה – חייב בחלה. לדעת הב"ח והקרוב – נתנאל מברכים עליו 'המוציא' ויוצאים בה ידי חובת מצה. ואילו המגן-אברהם (קסח) חולק וסובר ששונה חיוב חלה שהוא חל בשעת הלישה ואז הלא היה בדעתו לאפות, לכך נתחייב וכיון שנתחייב לא פקע חיובו, אבל לענין מצה ו'המוציא' הקובע הוא האפייה ואין דעתו מעלה ומורדת אלא כל שלא נאפה לבסוף אינו 'לחם' (וכן נקט בחזון איש כו, ב-ג. וכן נקט לעיקר הגרשו"א בשיעוריו. וכן הוכיח בשו"ת שבט הלוי (ח"ט רלב) מדברי הטור, וכן נקט שם לעיקר. וע"ע בהגר"א קסח סקל"ח ומשנ"ב סקפ"ב ובאה"ל). וישנה דעה בראשונים שמחלוקת ריו"ח ור"ל אמורה רק בבליה עבה, ובזה הלכה כרבי יוחנן כשאפה במחבת עם מעט משקה, אבל בבליה רכה אפילו לדבריו אין זה 'לחם' (עפ"י מאירי). ב. דעת הראב"ד (חמץ ו,ו) שמעשה אילפס אף על פי שהוא 'לחם' אין להשתמש בו בפסח כי יש לחוש בו לחימוץ אלא אם כן כפה עליו את הכיסוי (ובהשגותיו על המאור משמע קצת שלא החליט הראב"ד אם הלכה כרבי יוחנן או כריש לקיש. וצ"ב).

ח. מעשה אילפס שחזר ואפאו בתנור; מבואר בגמרא שאפילו לדעת הפוסט במעשה אילפס גרידא – חייב בחלה, ואילו רבי יהודה פוטר אף בזה (... לחמכם בתנור אחד – הא זה שאין אפוי בתנור אחד, אין קרוי לחם).

א. הר"ד מפרש דלא כרש"י, שרבי יהודה לא פטר אלא בחלוט שאפאו בתנור, שאין לחם אלא באפוי בתנור מעיקרו, אבל לא דיבר על מעשה אילפס שאפאו בתנור.

ובחזון איש (כו, ט) כתב סברה הפוכה; עד כאן לא נחלק רבי יהודה אלא באפיה בתנור לאחר אפיה באילפס, שאינה נחשבת, אבל אפיה לאחר בישול או חליטה – הרי זה לחם גמור (וכן יש מדייקים ברש"י. ע' דבר שמואל).

ב. להלכה פסק הרמב"ם (בכורים ו,יב) ושאר פוסקים שהחלוטה חייבת בחלה אם אפאה לבסוף, בין בתנור בין על הקרקע בין על המחבת והמרחשת, ואף בהדביק ולבסוף הרתיח. אבל אם עשה עיסה ליבשה בחמה או לבשלה בקדרה, הואיל ואינה עשויה לאפייה – פטורה.

וכן לענין 'המוציא'; עיסה שחלטוה ברותחים ואחר כך אפאוה בתנור – מברכים עליה 'המוציא' אפילו היתה בלילתה רכה (עפ"י רא"ש; או"ח קסח, יד. אך אם בלילתה רכה מאד, אפילו בלא חליטה אין מברכים עליה 'המוציא' אלא בקבע סעודתו עליה – ע' בפוסקים קסח, ח). הלכך 'הלחמים העגולים שקורין בייג"ל המצויות בינינו הנחלטין או מתבשלין קדם אפייתן – לחם גמור הוא' (לשון החזו"א שם). ויש מהראשונים שנקט שמעשה אילפס בבלילה רכה, אפילו חזר ואפאו בתנור אינו 'לחם' (עפ"י מאיר).

ג. רבי יוחנן מפרש מחלוקת חכמים ורבי יהודה על מעשה אילפס, שחכמים מחייבים ורבי יהודה פוטר. ולפי זה אפשר שאם חזר ואפאו בתנור, אף לרבי יהודה חייב (עפ"י מהר"ם חלאוה). ד. יש מי שסובר שלרבי יהודה אין הפרש אם הדביק ולבסוף הרתיח או הרתיח ולבסוף הדביק – בשניהם אינו לחם אפילו אפאו אחר כך בתנור (ערי"ף בשם 'איכא דפסק כר' יהודה).

ט. פת המודבקת מבפנים והאש מבחוץ, או האבוקה כנגדו מלמעלה – דינו כמעשה אילפס (כן אמר רבי זירא לרבה ולרב יוסף, כפרש"י).

א. לפרש"י, המדובר על אילפס. והתוס' והרמב"ן פרשו שמדובר בתנור והואיל שאינו כדרך תנור שהוא מוסק בתוכו, אין דינו כתנור אלא כמעשה אילפס. נראה שלפי התוס', האופה בתנור כשאבוקה כנגדו ולא בתוכו – דינו כמעשה אילפס [והספק בגמרא היה אם גרע ממעשה אילפס אם לאו]. (כן משמע מחדושי הר"ן ועוד). אך מכמה ראשונים נראה שדינו כמעשה תנור הואיל ורוב עניים עושים כן (ערי"ף). וכן מפורש במהר"ם חלאוה). ובתורי"ד מבואר שאפילו באילפס כשאפה כנגדו הרי זה כמעשה תנור הואיל וכך היא דרך האפיה בתנור (וכיוון לפירוש זה בשפת אמת).

ב. הרוצה לאפות מצה על גבי טס מתכת המונח על האש, קודם שהוא מניח את המצה על הטס צריך לודא שהמתכת רותחת עד כדי שהקש הנוגע בה נשרף, ורק אז יניח את המצה. ואין די בחום שהיד סולדת בו. וגם נראה שיש לעשות לטס גג וכתלים, כדי שהמצה לא תהיה חשופה לאויר, כי אז אפשר שהאויר הקר מעכב את אפיית פני המצה ואפשר שתתחמץ עד שלא תתחיל להאפות (עפ"י אגרות משה או"ח ח"א קנג).

יש שהבינו בשיטת החזו"ן-איש (קכ, יז-יח) שאם התנור הגיע לחום שהיד סולדת בו, בצק הנכנס שם אינו מחמיץ (ע' ברכת אברהם כאן, וכ"ד השואל באג"מ שם). ואולם כתב באגרות-משה שכוונת החזו"ן על חום המצה, אבל התנור צריך שיהא רותח.

י. יוצאים בסריקים המצויירים בפסח אף על פי שאין לעשותם לכתחילה, כדלהלן.

דף לז

טז. א. האם מותר לעשות פת עבה בפסח?

ב. האם מותר לעשות סריקים מצויירים בפסח?

א. רב הונא סבר שאפיית פת עבה עד טפח שנויה במחלוקת בית שמאי ובית הלל אם מותרת בפסח. ואולם רב יוסף דחה, שלא מצינו התר פת עבה אלא בלחם הפנים שנעשה בוריוזים ובפת עמילה ובעצים יבשים ובתנור חם ושל מתכת, אבל בפסח אין התר [ומחלוקת בית שמאי ובית הלל אמורה על אפיית פת מרובה ביום טוב, ומשום טירחה שלא לצורך. וע"ע בכיזה כב:].

שיעור העיסה הראויה לפסח, שאפשר לשומרה מחימוץ – להלן מה.

ב. אמרו חכמים: אין עושים סריקים המצוירים בפסח, מפני שהאשה שוהה עליה ומחמצתה [אבל אם כבר נעשתה, יוצאים בה ידי חובת אכילת מצה כאמור]. ולא חילקו חכמים אם עשאה ביד אם בדפוס במהירות. רבי אלעזר בר' צדוק מסר בשם אביו שלא אסרו אלא בשל נחתומים, המקפידים על הצורה, ולא בשאר בני אדם. ויש מוסרים להפך: לא אסרו בשל נחתומים, שרגילים ובקיאים בדבר ויש להם דפוסים (רש"י). רבי יוסי מתיר בסריקים כעין ריקים (שהם דקים וקלושים ואינם ממהרים להחמיץ) ואוסר בעבים כגלוסקאות (עפ"י רש"י).

א. הרי"ף נקט להתיר בשל נחתומים, שהואיל ובקיאים הם אינם שוהים באפייה – כ'מעשה רב' דרבי צדוק וכו' איכא דאמרי' (וערא"ש).

וריב"א אמר שהלכה כרבי יוסי שאמר עושים סריקים כעין ריקים, 'ועל זה סומכין העולם לצ"ייר המצות' (מובא בהגהות אשרי. וכן הוא בתור"פ).

ב. לא אסרו אלא צורות חיות ועופות וכדו', אבל לא סימונים בעלמא (תור"פ; מהר"ם חלאוה ועוד).

דף לח

ע. א. האוכל מצה שאינה שייכת לו, האם יוצא בה ידי חובתו בפסח?

ב. מעשר שני, האם הוא ממונו של האדם? מאי נפקא מינה?

ג. מהו שיצא אדם ידי חובת מצה בחלה של מעשר שני בירושלים?

ד. מהו לצאת ידי חובה בלקוח בכסף מעשר? וכן בחלה הלקוחה בכסף מעשר?

ה. חלות תודה וריקקי נזיר – האם יוצאים בהם ידי חובת מצה בפסח?

א. רב אסי אמר שלדעת הסובר מעשר שני ממונו גבוה הוא, אין אדם יוצא בו ידי חובת מצה לפי שאינו שלו, ולמדו מגזרה שוה מחלה (לחם לחם), כשם שחייב חלה אינו אלא בשלו (ערכתכס), כך במצה.

א. פסק הרמב"ם (חמץ ו) שאין אדם יוצא במצה גזולה. הלכך יש להיזהר שלא תתחלף פתו בפת חברו (ראשונים). ואולם בירושלמי מובאת דעה שיוצא בדיעבד (ע' ברא"ש). ויש מפרשים שלא נתמעט אלא מצה של גבוה או של נכרי, ולא מצה השייכת לישראל אחר. והגזולה פסולה רק משום 'מצוה הבאה בעבירה' (עפ"י קובץ שעורים). ויש סוברים שאין פסול 'מצוה הבאה בעבירה' באכילת מצה וכד' (ערמב"ן וריטב"א; רשב"א סוכה לה).

ומסתמת דברי השלחן-ערוך (תנה, ד) משמע שהאוכל מצה גזולה צריך לחזור ולאכול מצה אחרת בברכה. ואולם אפשר שיש לחוש לדעת הראשונים שכבר יצא בדיעבד (עפ"י באור הלכה).

ב. אף על פי שמצה המשתמרת לשם דבר אחר פסולה כדלהלן, אם נשתמרה לשם מצה שאינה שלו אינה נפסלת בכך (עפ"י תוס').